પ્રવચન નં. ૯, ગાથા-૩, બુધવાર, જેઠ સુદ ૧૩, તા. ૧૭-૦૬-૧૯૭૦

'અષ્ટ પાહુડ'. 'દર્શન પાહુડ'ની ત્રીજી ગાથા. ત્રીજી. ત્રીજી.

ભાવાર્થ :- 'જો જિનમતકી શ્રદ્ધાસે ભ્રષ્ટ હૈં ઉન્હેં ભ્રષ્ટ કહતે હૈં;...' આ સમ્યગ્દર્શનનું જોર બતાવવું છે. જિનમતની શ્રદ્ધા અથવા... જિનમતનું આવ્યું છે ને? જેની મુદ્રા નિર્ગ્રંથ... બાહ્યમાં દિગંબર છે. અંદરમાં પણ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની વીતરાગ મુદ્રા અંદર પ્રગટી છે. એને અહીં જૈનમત કહેવામાં આવે છે. એ જૈનદર્શન છે. અંતર સ્વરૂપ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને પંચમહાવ્રતના વિકલ્પો આદિ હોય, નગ્ન દિગંબર દશા (હોય) એ જૈનદર્શન (છે). એનાથી જે ભ્રષ્ટ છે તે ભ્રષ્ટ છે. બે વાર લીધું છે ને ? '**दंसणभट्टा भट्टा**'. જોર તો ત્યાં દેવું છે.

'ઔર જો શ્રદ્ધાસે ભ્રષ્ટ નહીં હૈ,...' સમ્યગ્દર્શનથી ભ્રષ્ટ નથી. એટલે? કે આત્માની ઉપલબ્ધિ અનુભવ છે. સમજાય છે કાંઈ? વિષયમાં સુખબુદ્ધિ નથી. બ્રહ્મચર્ય ઘણું કરે છે પણ એમાં એને હિતબુદ્ધિ કે સુખબુદ્ધિ નથી. **'જો શ્રદ્ધાસે ભ્રષ્ટ નહીં હૈ, કિન્તુ કદાચિત્ કર્મકે ઉદયસે ચારિત્રભ્રષ્ટ હુએ હૈં...'** કદાચિત્ ચારિત્ર હો અને એ રીતે ચારિત્રની દશા મુનિની વીતરાગી દશા દિગંબર મુદ્રા એ રીતની ન રહી શકે. કર્મનો ઉદય તો નિમિત્ત લીધું છે પણ પુરુષાર્થની નબળાઈને લઈને ચારિત્રમાં ન રહી શકે. **'ઉન્હેં ભ્રષ્ટ નહીં કહતે;...'** એ તો તપશ્ચર્યા-બપશ્ચર્યાની બાકી ખરેખર '**सिज्झंति चरियभट्टा**' એમ લીધું છે ને? ચારિત્ર ભ્રષ્ટ છે પણ દર્શન (ભ્રષ્ટ) છે ઇ ભ્રષ્ટમાં ભ્રષ્ટ છે. સમજાય છે કાંઈ? વીતરાગસ્વરૂપી આત્મા, એની દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ને રમણતા એ તો યથાર્થ એ તો એ જાતની અંદર પ્રતીતિ, અનુભવ તો યથાર્થ છે. સમજાય છે કાંઈ? પણ ચારિત્રની દશા (ન રહી). (આવા માર્ગની) શ્રદ્ધા યથાર્થ કહેવામાં આવી. દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર વીતરાગી પર્યાય હોય એવા માર્ગની શ્રદ્ધા સમ્યગ્દર્શનના અનુભવમાં છે. અને સ્વરૂપ આચરણનો આનંદ અને સ્વરૂપ આચરણનું ચારિત્ર પણ છે. એ અહીં ચારિત્ર ગણવું નથી.

સમજાય છે કાંઈ?

સમ્યગ્દર્શનથી કદાચિત્ ભ્રષ્ટ થયો નથી એટલે કે અનુભવમાં આનંદ સ્વરૂપ છે, આત્મા ધ્યેય દૃષ્ટિમાં છે, એને સ્વરૂપનું આચરણ સમ્યગ્દર્શન ને સ્વસંવેદનજ્ઞાન વર્તે છે તો એ સમ્યક્થી ભ્રષ્ટ નથી. ભલે ચારિત્રભ્રષ્ટ હો. સમજાણું કાંઈ? બ્રહ્મચર્ય આદિમાં દોષ લાગતો હોય, ચારિત્ર ન હોય. તો કહે છે કે એને ભ્રષ્ટ કહીએ નહિ. એમ અહીં તો છે. વધારે તો ઇ ચાલતું હતું.

અહીં તો '**ભ્રષ્ટ નહીં કહતે;...**' એમ છે ને? મૂળ ભ્રષ્ટ નથી. મૂળ તો આમ ભ્રષ્ટ તો છે પણ '**सिज्झंति चरियभट्टा**' પાછું બીજા પદમાં લીધું છે ને? ચારિત્ર ભ્રષ્ટ છે, પણ મૂળ ભ્રષ્ટ નથી. મૂળ એટલે? ચારિત્ર આવું જ હોય, સમ્યગ્દર્શનનો અનુભવ, આત્માના અનુભવની દશા, આનંદના સ્વસંવેદનની પ્રાપ્તિ, એનાથી ભ્રષ્ટ નથી. 'દેવચંદજી'! સમજાય છે કાંઈ? '**ઉન્હેં ભ્રષ્ટ નહીં કહતે;...**' કહે છે. બ્રહ્મચર્યનો .. અને ચારિત્રનો નાશ થાય. સમજાણું કાંઈ? પણ સમ્યગ્દર્શનથી ભ્રષ્ટ નથી તો અહીં કહે છે કે એને ખરેખર ભ્રષ્ટ કહેવાય નહિ. ભ્રષ્ટ છે ખરો, પણ ખરેખર એટલે મૂળમાં ભ્રષ્ટ થઈ ગયો છે એમ નથી. એના અંતરમાં અનુભવમાં પ્રતીતિ વર્તે છે કે ચારિત્ર તો આવું હોય. વીતરાગી ચારિત્ર દિગંબર મુદ્રા- દશા, સમજાય છે કાંઈ? ત્રણ કષાયનો અભાવ એ ચારિત્ર છે. એવી પ્રતીતિ અને અનુભવમાં અંતર વર્તે છે. અને જેનું ધ્યેય વિષય નથી. છતાં વિષયથી પડી ગયો છે, ચારિત્રથી. સમજાણું કાંઈ? ધ્યેય વિષય નથી. ધ્યેય તો દ્રવ્ય સ્વભાવ આનંદ છે તે ધ્યેય છે. એ ધ્યેય છૂટતું નથી. પંડિતજી!

કહે છે, '**જો શ્રદ્ધાસે ભ્રષ્ટ નહીં હૈ, કિન્તુ કદાચિત્ કર્મકે ઉદયસે ચારિત્રભ્રષ્ટ હુએ હૈં ઉન્હેં ભ્રષ્ટ નહીં કહતે;...**' અંદર અસ્થિરતા થઈ ગઈ છે પણ છતાં એ ખરેખર પ્રતીત અને સમ્યક્ અનુભવમાં આત્માની પ્રાપ્તિ છે એમાં એને સંદેહ નથી કે હું ચારિત્રવંત છું. એવો સંદેહ નથી. સંદેહ નીકળી ગયો છે. નિઃસંદેહ હું ચારિત્રરહિત છું. સમજાણું કાંઈ? નીચે આવું લખાણ છે, જુઓ!

મુમુક્ષુ :- અહીંયાં તો આવું છે.

ઉત્તર :- એમને પણ ક્યાં ખબર છે?

અહીં કહે છે, મૂળ સાજુ છે ને? ઝાડના પાંદડા-બાંદડા તૂટી ગયા છે. પણ મૂળ સાજુ છે તો પાછા પાંદડા ઊગવાના, પાંગરી જશે. પણ જેના પાંદડા રહ્યા અને મૂળ નાશ થયું એ તો પાંદડા સૂકાઈ જશે. એમ જેનું મૂળ ચૈતન્યદ્રવ્ય જ્યાં ધ્યેયમાં છે, પૂર્ણ આનંદની નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ અને અનુભવ છે, એવી અનુભવદશાનું મૂળિયું સમ્યગ્દર્શન સાચું છે. સમજાય છે કાંઈ? એમાં વિષયનો ત્યાગ કર્યો હતો, ચારિત્ર હતું અને ચારિત્રથી કદાચિત્ ભ્રષ્ટ થાય. 'શ્રેણિકરાજા' જેવાને ચારિત્ર નહોતું. અહીં સમકિત હતું. તોપણ કહે છે કે એ દર્શનભ્રષ્ટ નથી માટે ભ્રષ્ટ નથી. ચારિત્રભ્રષ્ટ કદાચિત્ થાય એથી એને ભ્રષ્ટમાં ભ્રષ્ટ છે એમ ન કહેવાય. સમજાણું કાંઈ? લોકોનું આખું વલણ બીજું છે. બાહ્યના વ્રત ને ત્યાગનું આખું વજન છે. એ વજન ખોટું છે એમ બતાવવું છે.

'પંચાધ્યાયી'માં લીધું છે. નહિ? સમકિતના અધિકારમાં બહુ લીધું છે. દર્શનમોહનો ઉદય નથી, જ્યાં સમ્યગ્દર્શન છે એ ચારિત્રમોહનો ઉદય હોય અને સમકિતને દોષ કરે એ એક ગુણનું બીજો ગુણ કાર્ય કરે એમ બની શકે નહિ. બહુ લાંબી વાત છે. આંખનો દાખલો આપ્યો છે. એક આંખ બગડી માટે બીજી આંખમાં બગાડો થાય જ અને બગડે છે એમ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? એક આંખ બગડી તેથી બીજી આંખ બગડી છે એમ છે? એમ ચારિત્રમાં સ્વરૂપની રમણતા ઉગ્રપણે જે સ્થિરતાની, આનંદદશાની ઉગ્રતા હતી એનાથી ખસી ગયો છે, પણ સમ્યગ્દર્શનમાંથી ખસ્યો નથી, તો એને ભ્રષ્ટ ખરેખર કહેવામાં આવતો નથી. આવું છે. મૂળ માર્ગ હાથમાં રાખીને મૂળિયું હાથમાં રાખ્યું છે. આહાહા..! અંતર-બાહ્ય પડ્યા. કહે છે કે, ઇ જૈનદર્શનથી ભ્રષ્ટ થયા. પછી ભલે એ મહાવ્રત અને બહારની ક્રિયા હોય પણ એ ભ્રષ્ટમાં ભ્રષ્ટ છે, એમ કહે છે.

અહીં બાહ્ય ક્રિયાનું લીધું ને? અંતરંગ સમ્યગ્દર્શન વિના બાહ્ય ચારિત્ર પંચમહાવ્રતના પરિણામની ક્રિયા તો કરતા હતા. સંપ્રદાયમાંથી છૂટ્યા.. સમજાણું કાંઈ? અનાદિ સનાતન દિગંબર દર્શન જે હતું એમાંથી છૂટ્યા અને બીજો સંપ્રદાય ઊભો કર્યો. બહારની ક્રિયાકાંડ અને વ્યવહારના વ્રતાદિ એ જાતના હતા પણ સાચી શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ થયા, એ ભ્રષ્ટમાં ભ્રષ્ટ છે, કહે છે. સમજાણું કાંઈ? અને જેને એ દૃષ્ટિ, દિગંબર દર્શન યથાર્થ ત્રણ કષાયનો અભાવ એ મુનિપણું, એ જ દર્શન છે, એ જ જૈનદર્શનનું મૂળિયું છે એવી જેને અંતર સમ્યગ્દર્શનની શ્રદ્ધા અનુભવ પ્રાપ્ત થઈ છે, આનંદના અનુભવનું વેદન પણ ચાલુ છે, એમ કહે છે. છતાં એ ચારિત્રની દશા જે ઉગ્ર હતી એમાંથી નીચે આવી ગયા તો એને ભ્રષ્ટમાં ભ્રષ્ટ છે એમ ન કહીએ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? અને બહારમાં પાંચ મહાવ્રત ને ક્રિયાકાંડ બરાબર રાખતા હોય, નગ્ન મુનિ થઈ, દિગંબર થઈને પંચમહાવ્રત, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ (પાળતા હોય) પણ અંદર સમ્યગ્દર્શનથી ભ્રષ્ટ છે. એ રાગના પરિણામથી ધર્મ થાય, રાગની એકતા છે અને એનાથી ધર્મ થાય એવી માન્યતા છે, કહે છે કે એ દર્શનભ્રષ્ટ છે પછી ચારિત્રના બહારના વ્રતના વ્યવહાર ભલે હો પણ એ દર્શનથી ભ્રષ્ટ છે ઇ ભ્રષ્ટમાં ભ્રષ્ટ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'ક્યોંકિ જો દર્શનસે ભ્રષ્ટ હૈં ઉન્હેં નિર્વાણકી પ્રાપ્તિ નહીં હોતી;...' સમ્યગ્દર્શનથી ભ્રષ્ટ છે એની મુક્તિ થતી નથી. સમજાણું કાંઈ? '**सिज्झंति चरियभट्ठा**' ભાષા જુઓને. ચારિત્રભ્રષ્ટ સિદ્ધ થશે. કારણ કે એની દૃષ્ટિમાં, અનુભવમાં ચારિત્ર આવું હોય એ ચારિત્ર મારી પાસે નથી પણ સમ્યગ્દર્શનની ભૂમિકામાં દૃઢ ચારિત્રની આવી દશા હોય એવી શ્રદ્ધા ને જ્ઞાન એને વર્તે છે. અને અનુભવ આત્માના પૂર્ણ સ્વરૂપની પ્રતીત ને દૃઢતા સમ્યક્‌ની પાકી વર્તે છે.

તો કહે છે, **'જો ચારિત્રસે ભ્રષ્ટ હોતે હૈં ઔર શ્રદ્ધાન દૃઢ રહતે હૈં...'** શ્રદ્ધા એટલે આની, હોં! પાછી પેલી શ્રદ્ધા એકલી એમ નહિ. સ્વરૂપની પ્રાપ્તિની પ્રતીતિ અને સ્વરૂપનો અનુભવ (છે) એમાં વિષયના સુખની બુદ્ધિ (તથા) પ્રેમ જરીયે નથી. સમજાણું કાંઈ? વિષયનો અશુભરાગ, ભોગ એમાં પ્રેમ નથી, રુચિ નથી પણ એ પરિણામ આવ્યા તેથી એ ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થયો. પણ

છતાં એ ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થયો એ સિઝશે, એની મુક્તિ થશે. કેમકે એના પ્રતીત અને અનુભવમાં છે કે અરે..! આ વાત આમ ન હોય. હેં? કંઈ બચાવ કરે કે એમાં વાંધો શું છે? ચારિત્ર ન હોય તો. સમજાય છે? એમ નથી. બચાવ કરતો નથી. પુરુષાર્થની નબળાઈને લઈને ચારિત્રની દશા કરી શકતો નથી કે ચારિત્રની દશા હતી એનાથી ખસી ગયો છે. બેય.

'શ્રેણિકરાજા' એ નાખ્યો હતો. શું કહેવાય? 'શ્રેણિકરાજા'ને ચારિત્ર નહોતું. સમ્યગ્દર્શન દઢ પાકું હતું. તીર્થંકર થશે. અત્યારે નરકમાં ગયા છે, ભવિષ્યમાં થશે. મિથ્યાદૃષ્ટિ દર્શનથી ભ્રષ્ટ છે એ પંચમહાવ્રતઆદિ પાળતો હોય પણ ક્રમે ક્રમે નરક ને નિગોદમાં જવાના છે. સમજાણું કાંઈ? .... દર્શનપાહુડમાં.

'ચારિત્રસે ભ્રષ્ટ હોતે હૈં...' અંદર ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ હોય. સ્વરૂપની સ્થિરતાથી. ત્યાં તો બાહ્યથી ચારિત્ર ભ્રષ્ટ હોય તેમ લીધું છે પણ અંતરથી ભ્રષ્ટ હોય **'ઔર શ્રદ્ધાનદઢ રહતે હૈં...'** પાકી પ્રતીતિ અનુભવમાં (રહે). ઓ..હો...! આત્મા તો પૂર્ણાનંદ પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન ને કેવળઆનંદને પ્રગટ કરવાની ખાણ છે. એમાંથી આનંદ અને શાંતિ પ્રગટ થશે. વિષયસુખમાં શાંતિ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! જગતને આ સમજવું...

'માધવ' શું કીધું ઇ? 'માઘનંદી'ની વાત નથી? જ્ઞાન પાકું હતું એટલે સમ્યગ્દર્શન હતું, હોં! જ્ઞાન એટલે એકલું જ્ઞાન એમેય નહિ. એકલું જ્ઞાન તો.. આગળ કહેશે, ચોથામાં જ કહે છે, જુઓને. ... એકલું જ્ઞાન એટલે સમ્યગ્દર્શનવાળું જ્ઞાન નહિ. એકલું જ્ઞાન. પણ જેને સમ્યગ્દર્શન સહિતનું જ્ઞાન છે એ ચારિત્રથી કદાચિત્ ભ્રષ્ટ થયો છે તો પણ એ ચારિત્રમાં આવી જશે. સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાનસહિતની વાત ત્યાં લીધી છે ને? જ્ઞાનમાં શીલ ન હોય. શીલ એટલે? મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષના અભાવરૂપી અંદર આચરણ ન હોય. એ જ્ઞાન જ્ઞાન જ નથી. એની સાથે સમ્યગ્દર્શન છે. સમજાણું કાંઈ? એકલું જ્ઞાન.. દાખલો આપ્યો છે ને એનો? રુદ્ર-શંકર. નવ પૂર્વનો ભણેલો, અગિયાર અંગનો ભણેલો. જ્ઞાન હતું. પણ એ જ્ઞાન કેવું? સમકિત સહિતનું નહિ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? વિષયમાં ભ્રષ્ટ થઈને ગતિ બદલી ગઈ.

જેને જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન સહિતનું ભાન છે, આત્મા નિર્વિકલ્પ અનુભવ આનંદનો કંદ છે, એમાં રાગની અંશની ગંધ નથી. અને આત્મા સિવાય સુખ અને શાંતિ ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં પુણ્યના ભાવમાં પણ સુખ ને શાંતિ નથી. એવી દઢ અનુભવદૃષ્ટિ હો, વર્તતી હોય એને અહીંયાં શ્રદ્ધ દઢ રહે એમ કહેવામાં આવે છે.

'ઉનેક તો શીઘ્ર હી પુનઃ ચારિત્રકા ગ્રહણ હોતા હૈ...' જેની શ્રદ્ધામાં દઢતા છે કે ચારિત્ર તો આવું હોય પણ મારી પાસે ચારિત્ર નથી. હું સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાનમાં પાકો દઢ છું. એવો જેને અનુભવ વર્તે છે એ ચારિત્રથી કહે છે, પડી ગયો હોય કે ચારિત્ર વર્તમાનમાં હોય નહિ. તો પણ સિદ્ધ નથી, ચારિત્ર છે, પુનઃ શબ્દ પડ્યો છે ને? પુનઃ એટલે જાણે ચારિત્ર હતું અને પડ્યો એટલે પુનઃ એમ લીધું છે. અર્થમાં તો ભાઈએ લીધું છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! આત્માના આનંદની રમતું એમાંથી છૂટી ગયો, કહે છે. રમતમાંથી. પણ છતાં એની રમતની પ્રીતિ, રુચિ જે આનંદમાં

છે એ વૃત્તિ અને એ શ્રદ્ધા છૂટી નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! દર્શન પાહુડની ત્રીજી ગાથા. **'પુનઃ ચારિત્રકા ગ્રહણ હોતા હૈ ઔર મોક્ષ હોતા હૈ...'** ચારિત્ર હતું અને ચારિત્રથી પડી ગયા, ચારિત્રથી રહિત થઈ ગયા. પણ સમ્યગ્દર્શન દૃઢ રહ્યું. સમ્યગ્દર્શન એટલે આમ એકલી શ્રદ્ધા એમ નહિ. વસ્તુ અખંડ આનંદની મૂર્તિ છે એની સ્વસંવેદનજ્ઞાન સહિત સ્વરૂપની પ્રતીતિ વેદન સહિત, એ દૃઢ શ્રદ્ધા જો રહી **'તો શીઘ્ર હી પુનઃ ચારિત્રકા ગ્રહણ હોતા હૈ...'** ફરીને ચારિત્ર લેશે અને મોક્ષ જશે. સમજાણું કાંઈ? આચાર્ય પોતે અહીં કહે છે, જુઓ!

'મૂલાચાર'માં કહ્યું છે ને? 'મૂલાચાર'માં. નહિ? ધર્મી કુસંગીનો સંગ કરીશ નહિ. એ તને લાકડા ઊંધા બેસાડી દેશે. એનો તું સંગ કરીશ નહિ. એ કરતાં તો એકલા ન ગોઠે તો લગ્ન કરજે. ત્યાં એમ કહ્યું છે. મુનિ લગ્ન કરવાનું કહે? કહ્યું છે ઇ કઈ અપેક્ષાએ? કુસંગથી જે મિથ્યાશ્રદ્ધાના લાકડા ગરી જશે એ કરતાં આ દોષ થોડો છે. એવડો આ દોષ છે નહિ. એટલો પરથી લિપ્ત રહેજે એ વાત કરજે. મિથ્યાશ્રદ્ધાના લાકડા ખોસી દેશે કે આમ હોય, ફલાણું હોય, ઢીકણું હોય. થોડું વસ્ત્ર હોય તો મુનિને શું નડે છે? પરદ્રવ્ય ક્યાં નડે છે? એ તો પોતે શાસ્ત્રકાર નથી કહેતા? એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને કાંઈ નુકસાન કરે નહિ. એય...! 'દેવચંદજી'! વસ્ત્ર હોય તોય વસ્ત્ર પરદ્રવ્ય છે, એમાં મુનિપણાને નુકસાન શું કરે ઇ? ... ઇ કહેતા હતા બ્રાહ્મણ. ઘરે લઈ ગયો હતો ને!

મહારાજ! એક બાજુ કહે કે વસ્ત્રનો કટકો હોય તોય નુકસાન લાગે. બીજી કોર કહે કે પરદ્રવ્ય નુકસાન કરે નહિ. વસ્ત્ર ક્યાં નુકસાન કરે છે? વસ્ત્ર રાખવાનો ભાવ છે તે અચારિત્ર છે. આહા..! વસ્ત્ર રાખવાનો ભાવ છે, તિલતુષ માત્ર પણ.. આચાર્ય તો એમ કહે છે ને? એક તલતુષમાત્ર પણ પરિગ્રહ રાખવાનો ભાવ છે અને મુનિપણું મનાવે છે એ નિગોદમાં જાશે. સમજાણું કાંઈ?

અહીં ઇ જ કહે છે કે ચારિત્રભ્રષ્ટ હોય પણ દર્શનભ્રષ્ટ નથી એ જીવ સિઝશે. પણ પેલો શ્રદ્ધામાં ભ્રષ્ટ છે. સમજાણું કાંઈ? વસ્ત્ર-પાત્ર રાખે અને મુનિપણું માને એ તો શ્રદ્ધામાં ભ્રષ્ટ છે. નવે તત્ત્વની શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ છે. આહાહા..! ભારે કામ આકરું. એવો માર્ગ છે. એ વસ્તુનો સ્વભાવ છે. દિગંબર એટલે વસ્ત્રરહિત મુનિપણું માને એ દિગંબર અને વસ્ત્રસહિત માને એ પણ સાધુ, એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? વસ્ત્ર રાખવાનો ભાવ છે ત્યાં મુનિપણું હોતું નથી. એમ વાત છે ત્યાં. સમજાણું કાંઈ? અને તેને મુનિપણું માને એ મહા મિથ્યાત્વનો દોષ છે. અહીંયાં ચારિત્ર છે અને ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થાય છે છતાં સમકિતનો દોષ જરીયે નથી. એય...! સમજાણું કાંઈ? માર્ગ એવો છે, ભાઈ! અંતર વસ્તુ..

કહે છે, **'ચારિત્રકા ગ્રહણ હોતા હૈ ઔર મોક્ષ હોતા હૈ...'** **'सिज्झंति चरियभट्ठा'** ની વ્યાખ્યા કરી. **'તથા દર્શન શ્રદ્ધાસે ભ્રષ્ટ હોય ઉસીકે ફિર ચારિત્રકા ગ્રહણ કઠિન હોતા હૈ,...'** ચારિત્રનું ગ્રહણ કેમ થાય? હજી સમ્યક્‌ના ઠેકાણા નથી એ ચારિત્રને કેમ અનુમોદન શ્રદ્ધાન કરશે? સમજાણું કાંઈ? દર્શન શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ છે, સમ્યક્ શ્રદ્ધાના જેના ઠેકાણા નથી, કહે છે,

ચારિત્રનું ગ્રહણ એને કઠણ છે. **'ઇસલિયે નિર્વાણકી પ્રાપ્તિ દુર્લભ હોતી હૈ.'** ના પાડી છે ને? આમ દુર્લભ છે મૂકો. એમ થયું ને? **'सिज्झंति' 'दंसणभट्टा ण सिज्झंति' 'सिज्झंति चरियभट्टा'**. નિર્વાણની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે.

'જૈસે-વૃક્ષકી શાખા આદિ કટ જાયેં...' વૃક્ષનો સ્કંધ. ઉપરથી સ્કંધ કાપે, ડાળિયો કાપે, પાંદડા તૂટે, બધું તોડી નાખે. **'ઔર જડ બની રહે...'** એને મૂળિયું સાજું રહે. **'તો શાખા આદિ શીઘ્ર હી પુનઃ ઉગ જાયેંગે...'** પછી ડાળી, ડાખળા પાછા પાકશે અને ફળ બધું લાવશે. **'કિન્તુ જડ ઉખડ જાનેપર...'** પણ જો મૂળ ઊખડી જાય. મૂળ. પછી ભલે લીલું રહ્યું હોય. પણ પંદર દિ', મહિને (સૂકાઈ જશે). આહાહા..! અહીં તો સમ્યગ્દર્શનની કિંમત શું છે (એ સમજાવે છે). અને જે શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ છે એમાં એને દોષ કેટલો છે, એ બેનો વિવેક રાખવો. સમજાણું કાંઈ? ચારિત્રભ્રષ્ટ થયો એનો પક્ષ કરતા નથી, હોં! પાછું કોઈ એમ કહે, ચારિત્રભ્રષ્ટનો પક્ષ કરે છે. પોતાના પક્ષવાળા હોય અને ચારિત્રભ્રષ્ટ થાય અને સમકિત હોય તો એને વાંધો નહિ. એમ નથી. આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ એમ છે. સમજાણું કાંઈ? એ.. 'રમણિકભાઈ'! લ્યો! કાલે સાંભળવામાં આવ્યું હતું ને! જૈનધર્મને અને અન્યદર્શન. ભગવાન આવા હોય અને ... કહેવાય. અંતર પરમાત્મદશા પ્રગટ થઈ છે. સર્વજ્ઞ અને પૂર્ણ આનંદની દશા પ્રાપ્ત છે એને કોઈ પણ અપેક્ષાએ કોઈ પણ શબ્દ લાગુ પડતો હોય તો પાડો. પણ એવી દશા જ્યાં નથી એને કોઈ બીજું કહી દે કે આ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ એમ છે નહિ.

એમ અહીંયાં સમ્યગ્દર્શન વિના ચારિત્ર હોય, ક્રિયાકાંડનું બહાર. પેલું ચારિત્ર તો હોય નહિ. છતાં એને ચારિત્રવંત કહેવું, સાધન કીધું છે, કે આનાથી હળવે હળવે બધું પ્રાપ્ત થશે. એ તો મૂળમાંથી ભ્રષ્ટ છે, એમ કહે છે. મૂળ જ એનું ખવાઈ ગયું છે. મૂળમાં કીડા પડ્યા છે. સમજાય છે કાંઈ? પાકો ભ્રષ્ટ છે. કહો, સમજાણું આમાં?

'જડ ઉખડ જાનેપર શાખા આદિ કૈસે હોંગે? ઉસીપ્રકાર ધર્મકા મૂલ દર્શન જાનના.' જૈનદર્શનનો વીતરાગી ભાવ મુનિપણાનો આખો, ... એનું બધાનું મૂળ તો સમ્યગ્દર્શન છે. સમ્યગ્દર્શન વિના જ્ઞાન, ચારિત્ર કાંઈ હોઈ શકે નહિ. ઓહો...! પાછા આમાં કોઈ પોતાના દોષનો બચાવ કરે કે અમારી શ્રદ્ધા તો પાકી છે, પણ દોષ જરીક લાગે. એ તો સ્વચ્છંદી છે. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો સમ્યગ્દર્શન છે એનો ગુણ કેટલો છે? અને એકલા ક્રિયાકાંડના વ્રત પાળે તેમાં નુકસાન કેટલું છે, શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ છે માટે, એનો આંતરો બતાવ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? ઇ કહ્યું છે ને નહિ! 'પ્રવચનસાર' માં ટીકામાં...

આપણે સમકિત તો છે બીજા ભલે દોષ લાગે. આધાર કોઈ બીજો હોય આવે છે. બીજા બધા દોષ હોય તો શું વાંધો? એમ નહિ માનવું. માનવું તો બરાબર માનવું પડશે. જેટલા દોષ છે ઇ દોષ જ છે. સમજાણું કાંઈ? એવા દોષને દોષ તરીકે સ્વીકારશે નહિ તો એનું સમકિત પણ રહેશે નહિ. આવે છે, ભાઈ એમાં. 'પ્રવચનસાર'માં, નહિ? આવે છે. ટીકામાં આવે છે. એમ ન

માનવું કે અમારે આ સમકિત તો છે. ચારિત્ર ભલે ન હોય અને ચારિત્રમાં ભલે દોષ લાગે. સમજાય છે? .... ચરણાનુયોગમાં છે. સંસ્કૃત ટીકામાં છે. ... ખબર નથી? 'પ્રવચનસાર' છે કે નહિ? આ 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકા. એમાં અંદરમાં ક્યાંક છે. ચારિત્ર નામ ધરાવે અને કહે છે કે અમારે દોષ હોય તો .. આધાકર્મી આદિનું શું? એટલું શું છે? એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? અત્યારે હાથ નહિ આવે. મોટો દરિયો છે. આ બાજુના પાને છે. આ બાજુ. ચરણાનુયોગમાં છે. 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં. વાંચ્યું હતું. ....

અહીં તો આચાર્ય મહારાજ સમ્યગ્દર્શનનું જોર છે જ્યાં, ત્યાં કદાચિત્ ચારિત્ર વર્તમાનમાં ન પાળતો હોય અને ચારિત્ર હોય ને છૂટી ગયું હોય છતાં એ ચારિત્રવંત છે એમ માનતો નથી. ત્યારે સમ્યગ્દર્શન રહ્યું ને? સમજાણું કાંઈ? ચારિત્ર નથી અને ચારિત્ર માને તો તો સમકિત પણ ક્યાં રહ્યું? એ ધર્મનું મૂળ તો સમ્યગ્દર્શન છે. એ મૂળ સાજું હોય પછી ભલે કહે છે, પાંદડા-બાંદડા લીલા રહે, એ સૂકાઈ જશે. અહીં તો આમ લેવું છે ને. સમ્યગ્દર્શન,..

अब, जो सम्यग्दर्शनसे भ्रष्ट हैं और शास्त्रोंको अनेक प्रकारसे जानते हैं तथापि संसारमें भटकते हैं; – ऐसे ज्ञानसे भी दर्शनको अधिक कहते हैं :

ગાથા-૪

सम्मत्तरयणभट्ठा जाणंता बहुविहाइं सत्थाइं।
आराहणाविरहिया भमंति तत्थेव तत्थेव।।४।।

सम्यक्त्वरत्नभ्रष्टाः जानंतो बहुविधानि शास्त्राणि।
आराधना विरहिताः भ्रमंति तत्रैव तत्रैव।।४।।

સમ્યક્ત્વરત્નવિહીન જાણે શાસ્ત્ર બહુવિધને ભલે,
પણ શૂન્ય છે આરાધનાથી તેથી ત્યાં ને ત્યાં ભમે. ૪.

अर्थ :– जो पुरुष सम्यक्त्वरूप रत्नसे भ्रष्ट हैं तथा अनेक प्रकारके शास्त्रोंको जानते हैं, तथापि वह आराधनासे रहित होते हुए संसारमें ही भ्रमण करते हैं। दो बार कहकर बहुत परिभ्रमण बतलाया है।

भावार्थ :– जो जिनमतकी श्रद्धासे भ्रष्ट हैं और शब्द, न्याय, छन्द, अलंकार आदि अनेक प्रकारके शास्त्रोंको जानते हैं तथापि सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्र, तपरूप आराधना उनके नहीं होती; इसलिये कुमरणसे चतुर्गतिरूप संसारमें ही भ्रमण करते हैं – मोक्ष प्राप्त नहीं कर पाते; इसलिये सम्यक्त्वरहित ज्ञानको आराधना नाम नहीं देते।

ગાથા-૪ ઉપર પ્રવચન

'આગે, જો સમ્યગ્દર્શનસે ભ્રષ્ટ હૈં ઔર શાસ્ત્રોંકો અનેક પ્રકારસે જાનતે હૈં...' જુઓ! હવે જ્ઞાન લીધું. પહેલા ચારિત્રનું લીધું. **'તથાપિ સંસારમેં ભટકતે હૈં; - ઐસે જ્ઞાનસે ભી દર્શનકો અધિક કહતે હૈં :-'**

सम्मत्तरयणभट्टा जाणंता बहुविहाइं सत्थाइं।
आराहणाविरहिया भमंति तत्थेव तत्थेव।।४।।

અર્થ :- 'જો પુરુષ સમ્યક્ત્વરૂપ રત્નસે ભ્રષ્ટ હૈ....' અંતરના સ્વરૂપની છે! ચિહ્ન કર્યું છે. નીચે લક્ષ કહે છે ... ચારિત્ર નથી અને ચારિત્ર માને કે અમારે ચારિત્ર નથી પણ અમારે શ્રદ્ધામાં તો વાંધો નથી ને. પણ ચારિત્ર માન્યું ક્યાં કે શ્રદ્ધામાં વાંધો છે (એમ આવે) ? સમજાય છે? ચારિત્ર નથી અને ચારિત્ર માને. પછી કહે કે અમારે સમ્યગ્દર્શન તો પાકું છે ને. આધાકર્મી આદિ દોષ ગમે એવા હોય એમાં અમારે શું વાંધો? પણ તેં ચારિત્ર માન્યું છે એ દોષ વધારે છે. એટલે સમ્યગ્દર્શન પણ નથી. આવી વાત.

અહીંયાં તો આત્માના દર્શન ને ભાન છે અને ચારિત્ર વર્તમાન નથી. અને હતું તો એ પડી ગયું છે. તો એ ફરીથી ગ્રહણ કરશે. ભાન છે ને, હાથમાં છે ને સદાય. સમજાણું કાંઈ? ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થયો માટે દર્શનથી ભ્રષ્ટ થાય એમ નથી. બેના ગુણની દશા જુદી છે એમ બતાવે છે અહીં. આહાહા..! ઝીણી વાત છે જરી. ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થાય માટે દર્શનથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય એમ નથી. રાગ-દ્વેષ કરે છે ચારિત્રનો, એ કંઈ સમ્યગ્દર્શનને દોષ કરતો નથી. સમજાણું કાંઈ? ઇ 'પંચાધ્યાયી'માં ખુબ લીધું છે. બે આંખનો દાખલો દીધો છે. એક આંખ બગડી માટે બીજી આંખ બગડી જાય ને ન દેખાય એમ છે? એમ ચારિત્ર બગડી ગયું એટલે સમકિત બગડી ગયું એમ છે? હેં? મૂળ અંતર દૃષ્ટિ અને સમ્યગ્દર્શનનો વિષય, એનું જે જોર, એનું જે મૂળિયું જોઈએ એ નથી એના માટે આ બધું જોર આપ્યું છે. બહારના આચરણ અને બહારની પ્રવૃત્તિના જોરે તમે એમ માની બેસો કે અમે જૈનદર્શનમાં કાંઈક છીએ, એમ નથી. મૂળમાંથી ભ્રષ્ટ થયા અને પછી કહે, છીએ. એમ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

'જે પુરુષ સમ્યક્ત્વરૂપ રત્નસે ભ્રષ્ટ હૈ...' જુઓ! અહીં **'रयण'** આવ્યું. **'सम्मत्तरयणभट्टा'** પહેલામાં સમુચ્ચય હતું. **'दंसणभट्टा'**. સમકિતરૂપી રત્ન. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ આનંદ, એના સન્મુખની અનુભવ સહિતની નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ, એવું સમ્યગ્દર્શન રત્ન, એનાથી જે ભ્રષ્ટ છે એને કાંકરા હાથમાં છે, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? **'તથા અનેક પ્રકારકે શાસ્ત્રોંકો જાનતે હૈં,...'** ઘણા શાસ્ત્ર. પહેલામાં ચારિત્રનું હતું, અહીં જ્ઞાનની વાત છે. ઘણા શાસ્ત્રો ભણે. નવ પૂર્વ સુધી ભણી જાય, લ્યોને. નવ પૂર્વ ભણે છે ને? નવ પૂર્વ ભણે. તો

શું થયું? નવ પૂર્વમાં કેટલું (આવે)? ઓહોહો..! એક આચારાંગમાં અઢાર હજાર પદ, એક એક પદમાં એકાવન કરોડ ઝાઝેરા શ્લોક. ... પૂર્વનો ભાગ. .. અભવિ પણ નવ પૂર્વ ભણે છે, અભવિ પણ નવ પૂર્વ ભણે છે. કેટલું ભણતર એમાં! ઓહોહો..! પણ ઇ શું? અંતર આત્મા એ જ્ઞાન-પરલક્ષી જ્ઞાનથી પણ ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ? રાગથી ભિન્ન છે, પણ આવું જે પરલક્ષીજ્ઞાન એનાથી ચૈતન્ય ભિન્ન છે. એવી શ્રદ્ધા નથી ને એકલું આ જ્ઞાન વર્તે છે, એ કહે છે કે, બહુ પ્રકારે શાસ્ત્રને જાણે, તર્ક-વિતર્ક આદિ ઘણા પ્રકારના શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ હોય '**તથાપિ વહ આરાધનાસે રહિત હોતે હુએ સંસારમેં હી ભ્રમણ કરતે હૈં.**' આરાધના નથી એને આત્માની. આરાધના તો આત્માનું સમ્યગ્દર્શન ને અનુભવ કરે ત્યારે આરાધના શરૂ થાય. સમજાણું કાંઈ? ... જેવી હોય એવી વાત આચાર્ય કહે છે. એમાં કંઈ પક્ષપાત છે નહિ. અમારા દિગંબરના પણ શાસ્ત્રના બહુ ભણનારા હોય, સમકિત ભલે ન હોય તો પણ એને જ્ઞાન થાશે. ના, (નહિ થાય).

સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય લઈ અને જેણે અંતરમાં સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કર્યું નથી અને પ્રગટ કરવાનો અંતર્મુખનો પ્રયત્ન પણ નથી અને એકલા શાસ્ત્ર ભણ્યો હોય તો એ આરાધના રહિત છે, આરાધક નથી ઇ. આહાહા..! ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ ચૈતન્ય છે. સમજાણું કાંઈ? પુણ્ય ન કરવા, પાપ ન કરવા તો કરવું શું? એમ કહે છે, લ્યો. એય...! .. પુણ્ય પણ ન કરવું અને પાપ પણ ન કરવું તો કરવું શું અમારે? સ્વભાવ સન્મુખ દૃષ્ટિ કરવી. શુભભાવ જ્યાં આવે ત્યાં કહે, શુભભાવ નહિ, ધર્મ નહિ, ધર્મ નહિ. તેથી એમ કહે, હોય ઇ જુદી વાત છે પણ એના ઉપરની દૃષ્ટિ અને એ ધર્મ, એ વસ્તુ કરવા જેવી નથી. શુભભાવ તો રહે જ્યાં સુધી પૂર્ણ ન થાય (ત્યાં સુધી). સમજાણું કાંઈ?

સ્વભાવ, સ્વભાવમાંથી રાગ જે હતો તે ચારિત્રગુણના વિપરીતનો અંશ હતો. અને સ્વભાવ તો અનંત અનંત ગુણનો સ્વભાવ, એવો મારો સ્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? આ ન કરવું એટલે પણ જાવું ક્યાં? મહા અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત શાંતિ, અનંત વીતરાગતા વગેરે મહાસ્વભાવ (છે). એકલો જ્ઞાનસ્વભાવ છે એમેય ક્યાં છે? સમજાણું કાંઈ? અનંત સ્વભાવ, જેનો સ્વભાવ છે, જેની શક્તિ છે એની હદ કેમ હોય? એવો જે બેહદ એક એક ગુણનો સ્વભાવ, એવા અનંત ગુણના સ્વભાવનું રૂપ તે દ્રવ્ય સ્વભાવ. એમાં દૃષ્ટિ કરવી એનું નામ સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અહીં તો કહે કે અન્યમતના ઘણા શાસ્ત્ર ભણ્યો હોય, જૈનના ઘણા શાસ્ત્ર ભણ્યો હોય, લ્યો. એમાં આવ્યું હતું કે નહિ ઇ? આ તો અન્યમતના બહુ ભણ્યો હોય ને એનામાં આમ છે, જૈનમાં આમ છે, ઢીકણામાં આમ છે. બહુ ભગવાનનો માર્ગ જૂનો છે. જૈનશાસ્ત્રમાં શું પણ અન્યમાં પણ કહ્યો છે. સમજાણું?

પ્રશ્ન :-

ઉત્તર :- પણ જૈનધર્મ કહેવો કોને?

પ્રશ્ન :- શ્રદ્ધા તો હોય.

ઉત્તર :- ધૂળેય નથી. શ્રદ્ધાનું ભાન ક્યાં છે? તેથી તો અહીં કહે છે, બહુ શાસ્ત્ર ભણવામાં

એ પણ ભેગા આવી ગયા. અંદર લખ્યું છે, જુઓ! અર્થમાં શબ્દ લખશે. '**बहुविहाइं सत्थाइं**'. ઘણા પ્રકારના કહ્યા ને? જૈનશાસ્ત્રો, બીજા શબ્દશાસ્ત્ર, ન્યાયશાસ્ત્ર, છંદ, અલંકાર આદિ. અન્યમતિના પણ ફલાણામાં આમ કહ્યું છે, ફલાણામાં આમ કહ્યું છે, ઢીકણામાં આમ કહ્યું છે. છે અંદર શબ્દ છે, જુઓ!

'**વહ આરાધનાસે રહિત હોતે હુએ સંસારમેં હી ભ્રમણ કરતે હૈં.**' શાસ્ત્રના જાણપણાનો ક્ષયોપશમ ભાવ, મહા વ્યાકરણના પૂરા.. એ.. પંડિતજી! આ મોટા વ્યાકરણના કેવા? ખાં. કેવા કહેવાય? વ્યાકરણ આચાર્ય. પ્રોફેસર. એમ જૈનશાસ્ત્રોના શબ્દો કરવામાં પણ વ્યાકરણ લગાડીને બરાબર આવા શબ્દો (કરે), આવા અર્થ કરે. પણ કહે છે કે એ જ્ઞાનથી રહિત, એવું જે જ્ઞાન છે એનાથી રહિત. એકલો ચૈતન્ય ભગવાન એની પ્રતીત ને અનુભવમાં શ્રદ્ધા નથી તો એ બધા શાસ્ત્રના ભણવાવાળા રખડવાના છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'**દો બાર કહકર બહુ પરિભ્રમણ બતલાયા હૈ.**' દેખો! છે ને? '**भमंति तत्थेव तत्थेव**' '**तत्थेव**' નામ જ્યાં છે સંસારમાં ત્યાં ને ત્યાં. ત્યાં ને ત્યાં. ચાર ગતિ, નરક ને નિગોદ. આત્માના સમ્યક્ તત્ત્વના ભાન વિના એકલા શાસ્ત્ર ભણે તો પણ કહે છે કે નરક ને નિગોદમાં '**तत्थेव तत्थेव**'. સમજાણું કાંઈ? જુદી વાત છે, ભાઈ! ... એ બધાનું ફળ બતાવે, અહીં છે, અહીં છે. ... શું છે પણ આ? ભગવાનનું સ્મરણ કર્યું, ભક્તિ કરી, પૂજા કરી, દયા કરી, દાન કર્યું, છ પરબી બ્રહ્મચર્ય પાળવું એનું બધું ફળ અહીં છે. કીધું, એનું ફળ અહીં એટલે આ રખડવાના રખડશે. જ્યાં રખડે છે ત્યાં રખડશે. ત્યાં ને ત્યાં રહેશે. '**तत्थेव तत्थेव**' આવ્યું ને? '**तत्थेव तत्थेव**' ત્યાં ને ત્યાં, જ્યાં છે ત્યાં ને ત્યાં. મિથ્યાત્વમાં છે અને આ બધા શાસ્ત્ર ભણ્યો પણ સમ્યગ્દર્શન શું છે એનું ભાન ન મળે અને શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ છે, '**सम्मत्तरयणभट्टा**'. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પહેલામાં ચારિત્રભ્રષ્ટની વાત કરી, અહીં શાસ્ત્ર ભણ્યો છતાં સમકિત રત્નથી ભ્રષ્ટ છે, એ પણ આરાધના '**विरहिया**'. ભગવાનઆત્મા આરાધક એ જ્ઞાનની પર્યાયનું લક્ષ છોડી, સ્વરૂપનું અંતર સન્મુખમાં આરાધન નામ સેવન કરવું, એનાથી જે '**विरहिया**' રહિત છે, તે '**भमंति तत्थेव तत्थेव**'. એ ચાર ગતિમાં રખડશે. આવી વાત છે, ભાઈ! કહો, સમજાણું કાંઈ?

ભાવાર્થ :- '**જો જિનમતકી શ્રદ્ધાસે ભ્રષ્ટ હૈં....**' લ્યો, એમાં ઇ આવ્યું, પહેલામાં પણ એમ આવ્યું હતું, '**જો જિનમતકી શ્રદ્ધાસે ભ્રષ્ટ હૈં...**' જિનમતકી શ્રદ્ધાસે ભ્રષ્ટ હૈં. .. છે ને આખું? સમજાણું? વીતરાગ પરમાત્માએ કહેલું દર્શન-જૈનદર્શન, એણે જોઈને જાણેલો સર્વજ્ઞ માર્ગ, એવા માર્ગથી જે ભ્રષ્ટ છે. '**ઔર શબ્દ,...**' એવા વ્યાકરણ ને વ્યાકરણ.. અમે તો જોયું સંસ્કૃત પાણીના પૂર જેવું આવડે. પાણીનું પૂર ચાલતું હોય ને? એવી વાણી વ્યાકરણની બોલે. એમાં ધર્મ શું આવ્યો? સમજાણું કાંઈ? દેડકાને વ્યાકરણ ને સંસ્કૃતનું કાંઈ જ્ઞાનેય નહોતું છતાં સમ્યગ્દર્શન

ને સમ્યગ્જ્ઞાન થાય છે. એ આત્માથી થાય છે, કંઈ બહારથી થતું નથી, એમ કહે છે. ઇ શબ્દનું જ્ઞાન.

'ન્યાય,...' લ્યો. એ.. 'કસ્તુરચંદજી'! ન્યાય.. ન્યાય. શું કહેવાય? અષ્ટસહસ્ત્રી, પ્રમેયકમલ માર્તંડ, શ્લોકવાર્તિક. એ બધા ન્યાયના (શાસ્ત્ર) ભણે પણ આ આત્માનો સ્વભાવ, એમાં સન્મુખની દૃષ્ટિ નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- એ ન્યાયે વાત એ છે. ન્યાયનો સાગર ભગવાનઆત્મા એકલા સમ્યગ્જ્ઞાનનો સાગર. એની દૃષ્ટિ અને સમ્યગ્દર્શન નથી, એને આરાધતો નથી અને આવામાં રોકાઈ ગયો અને એમાં જ્ઞાન માને છે. કેટલાક તો એમાં ને એમાં રોકાઈ ગયા. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં. ... વીસ વર્ષ સુધી સંસ્કૃત ને વ્યાકરણ ભણ્યો. .... .. વાત બધી પડી રહી. વીસ વીસ વર્ષ સુધી ભણે. સંસ્કૃત ને વ્યાકરણ ને આ ને આ. .... આત્મા અંતર એ જાણપણાના ભાવથી પણ જુદી ચીજ છે. એ જાણપણું ઇ જાતનું. એવું જેને આત્મદર્શન, આત્માનું અંતર આરાધન, સેવન નથી અને એનાથી વિરહીત છે એ આવા ન્યાય ભણે (તો પણ તે સંસારમાં ભટકે છે). છંદ. છંદ.

'છંદ, અલંકાર...' આવે છે ને? ... **'અલંકાર આદિ...'** આદિમાં બધું આવે. જુઓ! જૈનના શાસ્ત્રો અને અન્યના શાસ્ત્રો. **'અનેક પ્રકારકે શાસ્ત્રોંકો...'** જુઓ! પાઠમાં અનેક પ્રકાર છે ને? **'बहुविहाइं'**. ઘણા પ્રકારના શાસ્ત્રો ભણે પણ મૂળ આત્મા રહી ગયો. 'જયધવલ'... ધવલ વાંચે. સોળ-સોળ, અઢાર. બાર બાર પુસ્તકનું એક પુસ્તક. સોળ ભાગ વાંચી વાંચીને વાંચે પણ ઇ શું? એમાં ક્યાં જ્ઞાન હતું? આહાહા..! આત્મા અંતર અખંડાનંદ પ્રભુ, પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્યનું જ્ઞાન નથી ને પ્રતીત ને અનુભવ નથી તે જ્ઞાન બાહ્યમાં તો ભ્રષ્ટ છે. આહાહા..!

'અનેક પ્રકારકે શાસ્ત્રોંકો જાનતે હૈં તથાપિ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપરૂપ આરાધના ઉનકે નહીં હોતી.' લ્યો. આવું કરે તોય જ્ઞાનનું આરાધન નથી, એમ કહે છે. જ્ઞાનનું આરાધન તો આત્મા જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ, એકલો જ્ઞાનસ્વભાવી પરમાત્મા, એની સન્મુખનું જ્ઞાન થાય તે જ્ઞાનનું આરાધન છે. સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાનાચાર, આવે છે ને આઠ? વ્યવહાર. પાળો ને આ કરો ને આ કરો. **'ઇસલિયે કુમરણસે ચતુર્ગતિરૂપ સંસારમેં હી ભ્રમણ કરતે હૈં...'** એ બહારના શાસ્ત્ર આદિના જાણપણા. બહુ લીધા, અનેક પ્રકારના. અંતર સ્વભાવ ચૈતન્ય ભગવાન એની પ્રતીત ને અનુભવનું જ્ઞાન નથી એ સ્વને આરાધતો નથી એથી એવા જ્ઞાનવાળો પણ મરીને, કુમરણ કરી, બાળમરણે મરી ચતુર્ગતિ સંસારમાં (ભ્રમણ કરે છે). દેખો! અહીં તો ચારેય ગતિ લીધી. નરક પણ લીધી. ચતુર્ગતિ નરકમાં અને એમ દેવમાં, પણ છે તો ચારેય દુઃખ ને? **'કુમરણસે ચતુર્ગતિરૂપ સંસારમેં હી ભ્રમણ કરતે હૈં...'** ચાર ગતિના દુઃખોમાં પરિભ્રમણ કરશે. સમજાણું કાંઈ?

જેને સ્વ દૃષ્ટિ થઈ નથી, સ્વ દૃષ્ટિનું ભાન, અનુભવ સમ્યગ્દર્શન નથી અને આવા એકલા

શાસ્ત્ર ભણી ભણીને કાળ ગુમાવે છે, કહે છે, એ કુમરણથી મરીને જાશે હેઠે. ચાર ગતિમાં જશે. ભલે પછી કોઈ દેવ થાય. એનું આવ્યું ને આમાં? દેવ થાય એ પણ બાળમરણ છે. અજ્ઞાનમાં મરીને જાશે દેવમાં, ન્યાંથી ફરીને જાશે ઢોરમાં, ન્યાંથી ફરીને જાશે નિગોદમાં. આવું છે. સમજાણું? આણે પાંચ હજાર ને પાંચ લાખ શ્લોકનું પુસ્તક બનાવ્યું. આટલા અક્ષર ને એના વખાણ કરે છે લોકો. ... પુસ્તક બનાવ્યું. નથી કહેતા? અમારા ગુરુએ પાંચ લાખના ફલાણા બનાવ્યા, ફલાણા આટલા લાખના બનાવ્યા, એમ કહે છે. પુસ્તક બનાવે છે કે નહિ? વ્યાકરણના શબ્દોના આ ... કરી, ઢીકણી કરી. એના શિષ્યો વખાણ કરે. આટલા પુસ્તકના આટલા શ્લોક. એમાં શું થયું પણ? આહાહા..! .... સિદ્ધાંતને મારનારો. .... આહા..હા...!

અરે..! ભગવાન! તારો પત્તો ન લીધો અને તારા સ્વરૂપની દૃષ્ટિનો અનુભવ નહિ, એ કહે છે, બહારના જ્ઞાનના અહંકાર કરીને જાશે હેઠે. એમ કહે છે મૂળ તો. સમજાણું કાંઈ? એવા બહારના ભણતરના વ્યાકરણના ને સંસ્કૃતના, મોટા મોટા પુસ્તકો બનાવે, પાંચ-પાંચ લાખના, સાત-સાત લાખના, દસ-દસ લાખ શ્લોકો. એણે તો સાત લાખના શ્લોકનો ગ્રંથ બનાવ્યો. પણ શું છે? ધૂળ બનાવ્યો. કરોડનો બનાવે તો એમાં આત્માને શું છે? રજકણ રજકણથી બન્યા એમાં વિકલ્પ, રાગ હતો એ વિભાવ હતો. એમાં આત્માને લાભ શું થયો? પંડિતજી! આટલા શાસ્ત્ર બનાવે તો? સમયસાર બનાવે. લ્યો.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- કાંઈ થયું નથી, એ તો વિકલ્પ હતો.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- એનાથી નથી. એ તો સ્વભાવના આશ્રયથી પામ્યા, એમ કીધું. અમારી અશુદ્ધતા ટળી જાઓ. એ કાળમાં અમારું લક્ષ (સ્વરૂપ ઉપર) છે. વિકલ્પ ને પર ઉપર નથી. આની ટીકા કરતાં અશુદ્ધતા ટળી જાઓ. શુદ્ધતાની પ્રાપ્તિ થાઓ. એમ એ કરતાં કરતાં વિકલ્પથી એમ નહિ. એ કાળમાં અમારું દર્શનનું જોર દ્રવ્ય ઉપર વર્તે છે એથી તે કાળમાં અસ્થિરતા ટળી શુદ્ધતા થાઓ. આહાહા..! એમાંય વાંધા ઉઠાવે છે. જુઓ! એનાથી લાભ માને છે. આચાર્ય પણ કહે છે, ટીકા કરતાં કરતાં ધર્મ (થાય). અરે..! ભગવાન! આહાહા..! આવું આ ભણતર કઈ જાતનું?

આનંદના સમ્યક્‌નું ભાન ન મળે તો એની ગતિ ક્યાં રહેશે? રાગ ને ભણતરના અહંકારમાં રહેશે. બાળમરણ કરીને જાશે ગતિમાં ક્યાંય. મોક્ષ નહિ થાય, એમ કીધું છે ને. **'भमंति तत्थेव तत्थेव'**. ત્યાં ને ત્યાં સંસારમાં રહેશે. મુક્તિ થશે નહિ. **'मोक्ष प्राप्त नहीं कर पाते;...'** મોક્ષ થશે નહિ. **'इसलिये सम्यक्त्वरहित ज्ञानको आराधना नाम नहीं देते.'** લ્યો. સમ્યગ્દર્શન, અંતરની અનુભવ પ્રતીતિ. ભગવાનઆત્માની શ્રદ્ધા, એની શ્રદ્ધા વિના જ્ઞાનની આરાધના નામ ન કહીએ. એવા એકલા જાણપણાને આરાધન કહીએ, એમ છે નહિ. પંડિતજી! આવી વાત છે. આહાહા..! 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની શૈલી ગજબ શૈલી છે!

મુમુક્ષુ :- આકરી છે.

ઉત્તર :- વસ્તુ એવી છે. આકરી ક્યાં? જે છે એમ છે. વસ્તુ જ વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ, એનું શ્રદ્ધા ને જ્ઞાન નથી અને આ બધા એકલા જ્ઞાનના જાણપણા કર્યા, કહે છે, તું શરણ ક્યાં લઈશ? મરતાં શરણ ક્યાં લઈશ તું? શરણ તો અંતર છે. ત્યાં તો દૃષ્ટિ કરી નથી અને અહીં ને અહીં શરણ લઈને પડ્યો છો. કુમરણ થશે, બાળમરણ થશે. આવ્યું ને અંદર? કીધું ને. કુમરણ કરીશ. કુમરણ થશે, એમ કહે છે. ચાર ગતિમાં જઈશ. ભલે દેવમાં જાય તોય કુમરણ, બાળમરણ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- સમાધિમરણ નથી.

ઉત્તર :- નથી. .. સમાધિમરણ થઈ ગયું છે, ફલાણું, ઢીકણું ને.... જુઓ! આ બધા માનતા નથી. .... ઈશ્વરનો અવતાર થયો, જુઓ આ! ગપેગપ માર્યા હોય. ઈશ્વરના ક્યાં અવતાર હતા ત્યાં? હવે ગામેગામ ગપ મારે છે. આ 'સુરેન્દ્રનગર' ધૂળેય નથી. કહે છે, મારી હતી. ઘણે ઠેકાણે એ લોકો મારે છે. આવો ભગવાનઆત્મા આનંદ છે એનો વરસાદ આવ્યો એને? બહારમાં ધૂળમાં શું? દેવ થયો અનંત વાર. અને દેવ એવા કેસર પણ વરસાવ્યા. એમાં આત્માને શું થયું? આ તો ખોટું છે. કોઈ વ્યંતર આવીને એવું કરે પણ ખરો, લ્યોને. હોય. ... એમાં ધર્મ શું? એમાં ધર્મની મોટપ શું આવી? ધૂળેય નથી.

અહીં તો કહે છે, **'ઇસલિયે સમ્યક્ત્વરહિત જ્ઞાનકો આરાધના નામ નહીં દેતે.'** આહાહા..! વીતરાગનો માર્ગ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની વીતરાગ દશા અને જિનમુદ્રા નગ્ન દશા, એવા માર્ગની શ્રદ્ધા વિના, એવા માર્ગની શ્રદ્ધા એટલે આત્માની શ્રદ્ધા, એમ. ... આત્માની પર્યાય નિર્મળ વીતરાગી ... સમજાણું કાંઈ? એવા માર્ગની અંતર શ્રદ્ધા વિના **'આરાધના નામ નહીં દેતે.'** જ્ઞાનને આરાધે છે ને? અભિક્ષણજ્ઞાનોપયોગ. એમ છે. આવે છે ને? ભાઈ! .. પણ સમ્યગ્દર્શન વિના અભિક્ષણ ઉપયોગ કોને કહેવો? સાંભળને હવે. સમજાણું કાંઈ? અમારામાં આવે છે, અભિક્ષણઉપયોગ. આખો દિ... પણ મૂળ ચીજ છે એની તો ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? એ અભિક્ષણઉપયોગ કહેવાય જ નહિ. અભિક્ષણ ઉપયોગ તો એને કહીએ કે જે વિકલ્પથી ભિન્ન પડી આત્માનું ભાન છે, જોર છે સ્વભાવ સન્મુખ છે, એમાં આ વિકલ્પ વારંવાર સમજવા તરફનો હોય છે. એમાંથી પુણ્ય બંધાય જાય. પણ એમાં એ વિકલ્પથી બંધ નથી. સમજાણું કાંઈ? એમાં લોકો વખાણ કરે. **'આરાધના નામ નહીં દેતે.'** બે ગાથામાં બે વાત કીધી. સમ્યગ્દર્શન વિના ચારિત્રથી મુક્તિ નથી, ... તેથી તે .... અહીં સમ્યક્થી ભ્રષ્ટ છે એને રત્ન કીધો. એમ કીધું. અને આવા જ્ઞાનનું એકલું સેવન કરે છે એ આરાધક નથી, વિરાધક છે. તેથી કુમરણ કરી ચાર ગતિમાં રખડશે. એ કહેશે.. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)